

סוג הבחינה: גמר לבתי-ספר לטכנאים ולהנדסאים

מועד הבחינה: אביב תשע"א, 2011

סמל השאלון: 710943

נספחים: לשאלה 2

נוסחאון

מכונאות ימית ה'

מתקני אניות, חשמל, אלקטרוניקה ובקרה

(להנדסאי מכונאות ימית)

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: ארבע שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים ובהם שמונה שאלות.

עליך לענות על שאלה אחת מכל פרק ועל שאלה אחת נוספת על-פי בחירתך. בסך-הכול עליך לענות על חמש שאלות.

לכל שאלה – 20 נקודות (סך-הכול – 100 נקודות).

ג. חומר עזר מותר לשימוש: מחשבון בעל תצוגה של שורה אחת, לשימוש אישי בלבד.

בשאלון זה 7 עמודים, עמוד נספח אחד ונוסחאון.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר, אך מכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

ענה על שאלה אחת מכל פרק ועל שאלה אחת נוספת על-פי בחירתך.

פרק ראשון: מערכות חשמל ואוטומציה ימיות

שאלה 1

- א. מהו תפקידה של מערכת הגלאים של אדי שמן (Oil Mist Detectors) באנייה?
- ב. תאר את אופן הפעולה של מערכת זו.
- ג. מה עלול לקרות במנוע הראשי אם מערכת זו אינה מתפקדת?

שאלה 2

- בנספח (לשאלה 2) נתון תרשים של מערכת פיקוד בלוח חשמל ראשי של אנייה. במצב הנתון אין אספקת מתח ללוח.
- א. מהו רכיב d2 ומה תפקידו במערכת?
  - ב. כאשר הגנרטור מחובר ללוח וכל הצרכנים פועלים, עלול הזרם בגנרטור לעלות מעל הזרם המותר. הנח שלחצן b2 לחוץ ותאר את התהליך שיתרחש כתוצאה מעליית הזרם.
  - ג. מהן הפעולות שיש לנקוט כדי להחזיר את המערכת לעבודה רגילה לאחר התהליך שתיארת בתשובתך לסעיף ב'?

פרק שני: המרת אנרגיה**שאלה 3**

א. התייחס לבדיקת שנאי **בריקם** וענה:

- איזה מכשיר מדידה מחברים להדקי הסליל השניוני ומדוע?
- מהם הפסדי ברזל בשנאי וממה הם נגרמים?

ב. התייחס לבדיקת שנאי **בְּקָצֵר** וענה:

- איזה מכשיר מדידה מחברים להדקי הסליל השניוני ומדוע?
- ממה נובעים הפסדי נחושת בשנאי ומדוע מודדים אותם בבדיקת קצר?

שאלה 4

נתון מנוע השראה תלת-פאזי בעל שני זוגות קטבים.

המנוע מחובר לרשת תלת-פאזית. מתח הרשת 400 V ותדר הרשת 60 Hz .

א. חשב את מהירות הסיבוב של ציר המנוע אם החליקה היא 8% .

ב. חשב את הספק המנוע כאשר הזרם הנצרך על-ידי המנוע הוא 100 A ומקדם ההספק הוא: $\cos \varphi = 0.8$.

ג. המומנט החיצוני הפועל על ציר המנוע גדל. קבע אם כתוצאה מכך:

- הזרם הנצרך על-ידי המנוע יגדל, יקטן או יישאר ללא שינוי. נמק את תשובתך.
- החליקה תגדל, תקטן או תישאר ללא שינוי. נמק את תשובתך.
- מתח ההזנה של המנוע יגדל, יקטן או יישאר ללא שינוי. נמק את תשובתך.

פרק שלישי: אלקטרוניקה

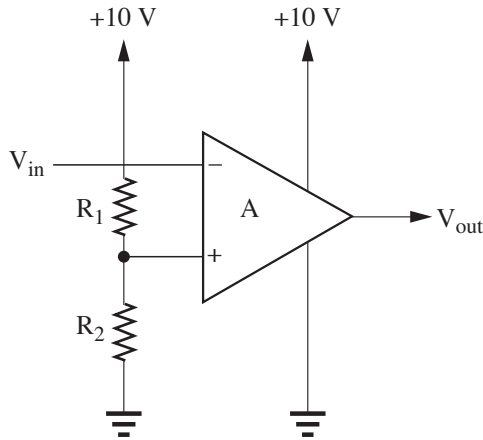
שאלה 5

באיור לשאלה 5 נתון תרשים של מגבר שרת.

נתונים:

$$R_1 = 1 \text{ k}\Omega$$

$$R_2 = 3 \text{ k}\Omega$$

איור לשאלה 5

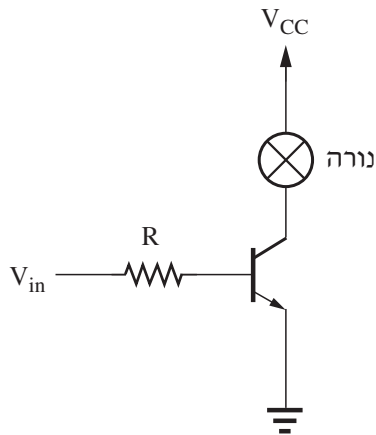
- א. באיזה סוג של חיבור מחובר מגבר השרת המתואר באיור?
- ב. באיזה תחום של מתחי מבוא, V_{in} , יהיה מתח המוצא של המגבר, V_{out} , שווה ל- 10 V ?
- ג. אילו שינויים יש לבצע במעגל הנתון כדי שמתח המוצא, V_{out} , יהיה שווה ל- 10 V , כאשר תחום המתחים בכניסה, V_{in} , יהיה: $7.5 \text{ V} < V_{in} \leq 10 \text{ V}$?
הצג את תשובתך בתרשים חשמלי מתאים.

שאלה 6

באיור לשאלה 6 נתון תרשים של מעגל להדלקת נורה. כאשר $V_{in} = 0\text{ V}$ הנורה אינה דולקת, וכאשר $V_{in} = 5\text{ V}$ הנורה דולקת.

נתונים:

- התנגדות הנורה: $R_L = 40\ \Omega$
- מתח האספקה למעגל: $V_{CC} = 12\text{ V}$
- הגבר הטרנזיסטור: $\beta = 100$
- מפל המתח על הטרנזיסטור: $V_{CE} = 0.5\text{ V}$
- מפל המתח על הצומת בסיס-פולט כשהטרנזיסטור בהולכה: $V_{BE} = 0.7\text{ V}$

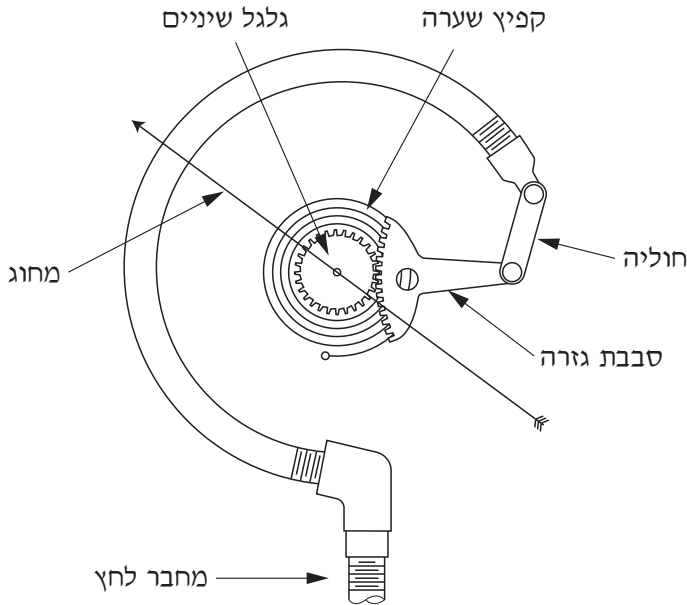
איור לשאלה 6

- א. איזה זרם צריך לזרום דרך הטרנזיסטור כדי שהנורה תדלוק?
- ב. חשב את ערכו של הנגד R הדרוש להדלקת הנורה.
- ג. באיזה תחום, מבין תחומי העבודה, נמצא הטרנזיסטור כאשר הנורה דולקת באור מלא, ובאיזה תחום הוא נמצא כאשר הנורה כבויה?

פרק רביעי: מכשור, מערכות וטכניקות בקרה

שאלה 7

באיור לשאלה 7 מתואר מנגנון החישה של מד-לחץ.

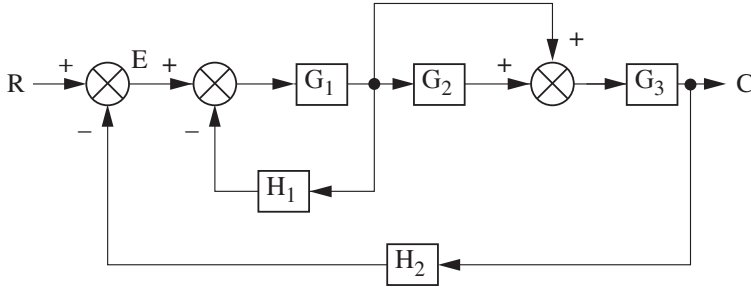

איור לשאלה 7

- א. רשום את שמו של מנגנון חישה זה ותאר את אופן הפעולה שלו.
- ב. הסבר מהו לחץ מוחלט ומהו לחץ מכשיר (מנומטרי). האם מד הלחץ שבאיור מודד לחץ מוחלט או לחץ מכשיר? נמק את תשובתך.

שאלה 8

באיור לשאלה 8 נתונה דיאגרמת מלבנים של מערכת בקרה.

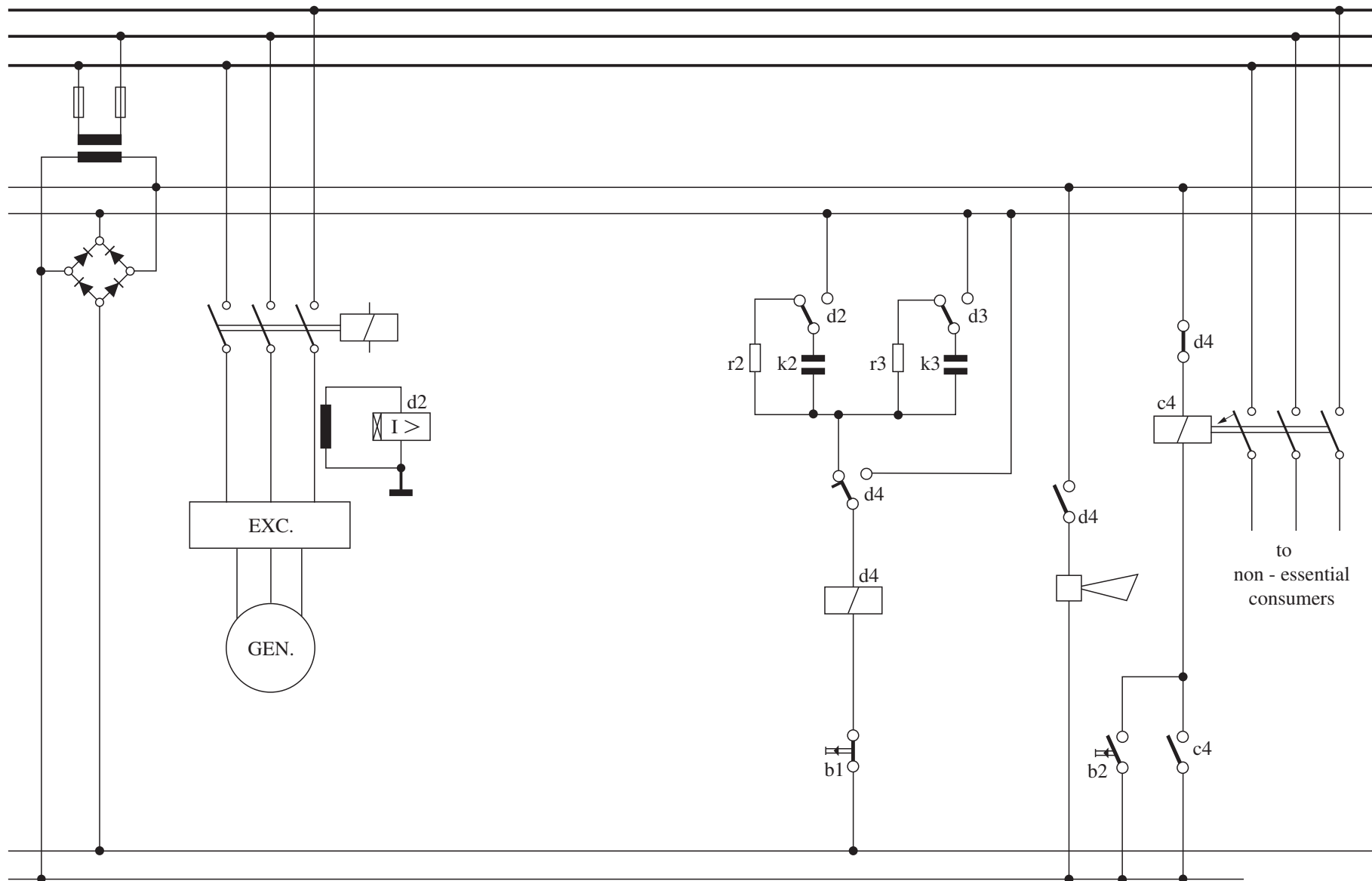

איור לשאלה 8

- א.** מצא את יחס התמסורת $\frac{C}{R}$. פרט את הדרך למציאת היחס.
- ב.** מצא את יחס התמסורת $\frac{E}{R}$. פרט את הדרך למציאת היחס.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל.
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך.

תורת החשמל

כל הגדלים נתונים ביחידות SI

1. אלקטרוסטטיקה

1.1 חוק קולון

$$F = \frac{1}{4\pi\epsilon} \cdot \frac{q_1 q_2}{r^2} = \frac{k}{\epsilon_r} \cdot \frac{q_1 q_2}{r^2}$$

$$k = \frac{1}{4\pi \times \epsilon_0} = 9 \times 10^9 \left[\frac{\text{m}}{\text{F}} \right]$$

1.2 שדה חשמלי

$$E = \frac{F}{q}$$

1.3 קבוע דיאלקטרי

$$\epsilon = \epsilon_0 \cdot \epsilon_r$$

$$\epsilon_0 = \frac{1}{36\pi \times 10^9} = 8.85 \times 10^{-12} \left[\frac{\text{F}}{\text{m}} \right]$$

1.4 מתח חשמלי

$$U = \frac{E}{r}$$

1.5 קיבול של קבל

$$C = \frac{\epsilon A}{d}; C = \frac{Q}{U}$$

1.6 אנרגיה אגורה בקבל

$$W_C = \frac{1}{2} CU^2$$

עוצמת השדה החשמלי
בניוטון לקולון

$$- E \left[\frac{\text{N}}{\text{C}} \right]$$

כוח בניוטון

$$- F [\text{N}]$$

מטען בקולון

$$- q [\text{C}]$$

כמות המטען בקולון

$$- Q [\text{C}]$$

מרחק בין מטענים במטר

$$- r [\text{m}]$$

קבוע דיאלקטרי
בפרד למטר

$$- \epsilon \left[\frac{\text{F}}{\text{m}} \right]$$

קבוע דיאלקטרי של ריק
בפרד למטר

$$- \epsilon_0 \left[\frac{\text{F}}{\text{m}} \right]$$

קבוע דיאלקטרי יחסי

$$- \epsilon_r$$

שטח במ"ר

$$- A [\text{m}^2]$$

קיבול בפרד

$$- C [\text{F}]$$

אנרגיה בג'אול

$$- W [\text{J}]$$

מרחק בין לוחות של קבל
במטר

$$- d [\text{m}]$$

מתח או הפרש

$$- U [\text{V}]$$

פוטנציאלים בוולט

קיבול שקול בפרד

$$- C_T [\text{F}]$$

1.7 חיבור קבלים:

חיבור מקבילי

$$C_T = \sum_1^m C_m$$

חיבור טורי

$$\frac{1}{C_T} = \sum_1^m \frac{1}{C_m}$$

2. המעגל החשמלי בזרם חילופין

2.1 נוסחאות בסיסיות

$$\omega = 2\pi t$$

$$T = \frac{1}{f}$$

$$i = I_{\max} \sin(\omega t \pm \phi)$$

$$u = U_{\max} \sin(\omega t \pm \phi)$$

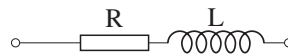
$$I_{AV} = \frac{2}{\pi} I_{\max}$$

$$U_{AV} = \frac{2}{\pi} U_{\max}$$

$$I_{\text{eff}} = I = \frac{1}{\sqrt{2}} I_{\max}$$

$$U_{\text{eff}} = U = \frac{1}{\sqrt{2}} U_{\max}$$

2.2 מעגלים טוריים

$$Z_{RL} = R + j X_L$$

$$|X_L| = \omega L$$

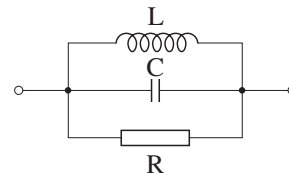
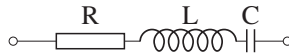
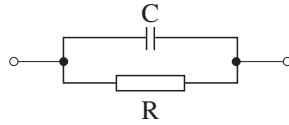
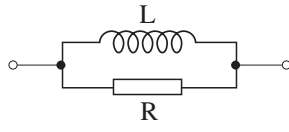

$$Z_{RC} = R - j X_C$$

$$|X_C| = \frac{1}{\omega C}$$

מהירות זוויתית ברדיאן לשנייה	-	$\omega \left[\frac{\text{rad}}{\text{sec}} \right]$
זמן מחזור בשנייה	-	$T [\text{sec}]$
תדר (תדירות) בהרץ	-	$f \left[\text{Hz}, \frac{1}{\text{sec}} \right]$
ערך רגעי של זרם באמפר	-	$i [\text{A}]$
ערך שיא של מתח בוולט	-	$U_m, U_{\max} [\text{V}]$
ערך רגעי של מתח בוולט	-	$u [\text{V}]$
ערך שיא של זרם באמפר	-	$I_m, I_{\max} [\text{A}]$
ערך ממוצע של הזרם באמפר	-	$I_{AV} [\text{A}]$
ערך ממוצע של המתח בוולט	-	$U_{AV} [\text{V}]$
ערך יעיל של זרם באמפר	-	$I, I_{\text{eff}} [\text{A}]$
ערך יעיל של מתח בוולט	-	$U, U_{\text{eff}} [\text{V}]$
התנגדות באום	-	$R [\Omega]$
השראות בהנרי	-	$L [\text{H}]$

- עכבה באום - $Z [\Omega]$
- היגב השראתי באום - $X_L [\Omega]$
- היגב קיבולי באום - $X_C [\Omega]$
- מתירות ב-1 חלקי אום - $Y \left[\frac{1}{\Omega} \right]$
- הספק מדומה בוולט-אמפר - $S [VA]$
- הספק היגבי (עיוור) בוולט-אמפר ריאקטיבי - $Q [VAR]$
- הספק ממשי בוואט - $P [W]$
- גורם הספק - $\cos \varphi$
- זווית מופע קיימת - φ_1
- זווית מופע משופרת - φ_2
- עכבה של מעגל בתהודה, באום - Z_0
- מתירות מעגל בתהודה, ב-1 חלקי אום - Y_0
- תדר תהודה בהרץ - f_0

2.3 מעגלים מקביליים

$$Y = \frac{1}{Z}$$

$$Y_{RL} = \frac{1}{R} - j \frac{1}{X_L}$$

$$Y_{RC} = \frac{1}{R} - j \frac{1}{X_C}$$

2.4 הספקים

$$S = P + jQ$$

$$S = UI$$

$$P = UI \cos \varphi$$

$$Q = UI \sin \varphi$$

2.5 שיפור מקדם ההספק

$$C = \frac{P}{\varepsilon U^2} [\text{tg} \varphi_1 - \text{tg} \varphi_2]$$

2.6 תהודה

תהודת מתח

$$Z = R + j(X_L - X_C)$$

$$X_L = X_C$$

$$Z_0 = R$$

$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

תהודת זרם

$$Y = \frac{1}{R} + j \left(\frac{1}{X_C} - \frac{1}{X_L} \right)$$

$$X_L = X_C$$

$$Y_0 = \frac{1}{R} \Rightarrow Z_0 = R$$

$$U_L = \sqrt{3}U_{Ph}$$

.3 מערכות תלת-מופעיות

3.1 עומס סימטרי בחיבור Y

$$U_L = \sqrt{3} U_{Ph}$$

$$I_L = I_{ph}$$

3.2 עומס סימטרי בחיבור Δ

$$U_L = U_{ph}$$

$$I_L = \sqrt{3} I_{Ph}$$

3.3 הספק ממשי כולל

$$P = \sqrt{3} U_L I_L \cos \varphi$$

- U_L [V] מתח קו בוולט
- X_{ph} [V] מתח מופע בוולט
- I_L [A] זרם קו באמפר
- I_{ph} [A] זרם מופע באמפר
- P [W] הספק בוואט

.4 תופעות מעבר

4.1 מעגל RC

בטעינה

$$u_c = U \left(1 - e^{-t/\tau}\right)$$

בפריקה

$$u_c = U e^{-t/\tau}$$

$$\tau = RC$$

4.2 מעגל RL

עליית הזרם במעגל

$$i_L = \frac{U}{R} \left(1 - e^{-t/\tau}\right)$$

דעיכת הזרם במעגל

$$i_L = \frac{U}{R} e^{-t/\tau}$$

$$\tau = \frac{L}{R}$$

- u_c [V] מתח רגעי על קבל בוולט
- i_L [A] זרם רגעי דרך סליל באמפר
- U [V] מתח מקור (מתח ישר) בוולט
- R [Ω] התנגדות מעגל באום
- τ [sec] קבוע הזמן בשנייה

המרת אנרגיה

כל הגדלים נתונים ביחידות SI/M.K.S.

$$1 \text{ hp} = 735.5 \text{ W}$$

$$1 \text{ N} = 1 \text{ kg} \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$$

$$g = 9.81 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$$

1. מכונות לזרם ישר

1.1 מתח מושרה

$$E = \frac{Z_p n \phi}{60a}$$

$$K_e = \frac{Z_p}{60a}$$

כאשר השטף קבוע:

$$E = K_e \phi n$$

$$C_e = K_e \phi$$

$$E = C_e \cdot n$$

1.2 מומנטים

$$M = \frac{P_n}{\omega}$$

$$M = 9.55 \times 10^6 \frac{P_n}{n_n}$$

$$\omega = 2 \pi \frac{n_n}{60}$$

$$M_{em} = \frac{Z_p}{2\pi a} \phi I_a$$

$$M_{em} = K_m \phi I_a$$

$$K_m = \frac{Z_p}{2\pi a}$$

E [V] - מתח מושרה ברוטור בוולט

Z - מספר מוליכים ברוטור

p - מספר זוגות של קטבים

n [rpm] - מהירות סיבוב בסל"ד

a - מספר זוגות של ענפים מקבילים

ϕ [Wb] - שטף בובר

P_n [W] - הספק נקוב בוואט

K_e, C_e, K_m, C_m - מקדמים

n_n [rpm] - מהירות סיבוב נקובה בסל"ד

I_a [A] - זרם רוטור באמפר

I_f [A] - זרם שדה מקבילי

M_{em} [N · m] - מומנט אלקטרו־מגנטי

בניוטון-מטר

M [N · m] - מומנט בניוטון-מטר

$\omega \left[\frac{\text{rad}}{\text{sec}} \right]$ - מהירות זוויתית ברדיאן לשנייה

כאשר השטף קבוע:

$$C_m = K_m \cdot \phi$$

$$M_{em} = C_m I_a$$

$$\frac{K_e}{K_m} = \frac{Z_p}{2\pi a} = \frac{60a}{30} = \frac{\pi}{30} = 0.1047$$

1.3 מהירות סיבוב

מתח זינה בוולט - $U [V]$

$$n = \frac{U - I_a R_a}{K_m \phi}$$

מומנט התנעה - $M_s [N \cdot m]$

1.4 התנעה בלי מתנע

בניוטון-מטר

$$U = \frac{M_s R_a}{K_m \phi}$$

התנגדות רוטור באום - R_a

$$U = \frac{0.1047 M_s R_a}{K_c \phi}$$

מקדמים - K_m^*, K_e^*

.2 מנוע זרם ישר בעירור טורי

התנגדות של סליל עירור - $R_f [\Omega]$

$$M = K_m^* I_a^2$$

(שדה) באום

$$n = \frac{U - I_a (R_a + R_f)}{K_e^* I_a}$$

הערה: נוסחת n עבור ברזל לא רווי.

.3 נצילות המכונה לזרם ישר

נצילות - η

הספק מכני במוצא של מנוע בוואט - P_{out}

$$\eta_{מנוע} = \frac{P_{out}}{P_{out} + \Delta P_{Cu} + \Delta P_{Fe} + \Delta P_{mech}}$$

מתח הדקים של מחולל בוולט - U

$$\eta_{מחולל} = \frac{UI}{UI + \Delta P_{Cu} + \Delta P_{Fe} + \Delta P_{mech}}$$

זרם מחולל מועמס באמפר - I

הפסדי נחושת בוואט - ΔP_{Cu}

הפסדי ברזל בוואט - ΔP_{Fe}

הפסדים מכניים בוואט - ΔP_{mech}

4. שנאי חד-מופעי

4.1 מתח מושרה בסליל

$$E_1 = 4.44 f \phi_{\max} N_1$$

$$E_2 = 4.44 f B_{\max} S N_2$$

E_1 [V] - מתח מושרה בסליל

ראשוני בוולט

E_2 [V] - מתח מושרה בסליל

שניוני בוולט

$\phi_{\max}$ [Wb] - שטף מרבי בגרעין בוובר

N_1 - מספר כריכות בסליל

ראשוני

N_2 - מספר כריכות בסליל

שניוני

f [Hz] - תדירות בהרץ

$B_{\max}$ [Wb / m²] - השראה מגנטית מרבית

בוובר למ"ר

S [m²] - שטח חתך של גרעין במ"ר

4.2 יחס השנאה אידיאלי

$$k = \frac{U_1}{U_2} = \frac{I_2}{I_1}$$

k - יחס השנאה

U_1 - מתח הדקים ראשוני

בוולט

U_2 - מתח הדקים שניוני

בוולט

I_1 - זרם דרך סליל

ראשוני באמפר

I_2 - זרם דרך סליל

שניוני באמפר

5. מנוע השראתי

- s - מקדם חליקה
- ΔP_{Cu} [W] - הפסדי נחושת ברוטור
בוואט
- $\omega_n \left[\frac{\text{rad}}{\text{sec}} \right]$ - מהירות זוויתית נקובה
ברדיאן לשנייה
- P_{em} [W] - הספק אלקטרומגנטי
בוואט
- P_o [W] - הספק ריק בוואט
- I_o [A] - זרם ריק באמפר
- $\cos\phi_o$ - גורם הספק בריק
- n_n [rpm] - מהירות נקובה בסל"ד
- n_s [rpm] - מהירות סינכרונית
בסל"ד
- U_L [V] - מתח קו בוולט
- M_a [N · m] - מומנט נקוב בניוטון-מטר
- f [Hz] - תדירות רשת
- f_r [Hz] - תדירות זרם הרוטור
- N - מספר זוגות הקטבים

$$s = \frac{n_s - n_n}{n_s}$$

$$P_{mech} = (1 - s) P_{em}$$

$$\Delta P_{Cu} = s P_{em}$$

$$P_o = \sqrt{3} U_L I_o \cos\phi_o$$

$$M_a = \frac{P_a}{\Omega_a}$$

$$\omega_n = \frac{2\pi n_n}{60}$$

$$f_r = f \cdot s$$

$$n_s = \frac{60 f}{N}$$

מכונה סינכרונית

- U_i, U' [V] - מתח בין הדקי מכונה
  - X_s [Ω] - היגב סינכרוני
  - I_a [A] - זרם העוגן
  - R_a [Ω] - התנגדות העוגן
- $$U' = \sqrt{(U \cos \phi + I_a R_a)^2 + (U \sin \phi + I_a X_s)^2}$$

מיתוג ומערכות ספרתיות

כללי האלגברה הבוליאנית

$$(A + B)(A + C) = A + BC$$

$$AB + AC = A(B+C)$$

$$A + AB = A$$

$$A(A + B) = A$$

$$A + \bar{A}B = A + B$$

$$A(\bar{A} + B) = AB$$

כללי דה-מורגן

$$\overline{A + B} = \bar{A} \cdot \bar{B}$$

$$\overline{A \cdot B} = \bar{A} + \bar{B}$$

אלקטרוניקה

יישור חד-מופעי – חצי גל בעומס אומי

$$V_{AV} = \frac{V_m}{\pi}$$

$$V_{RMS} = \frac{V_m}{2}$$

$$I_{AV} = \frac{V_{AV}}{R}$$

$$I_{RMS} = \frac{V_{RMS}}{R}$$

$$P = \frac{V_{RMS}^2}{R}$$

ערך מרבי של מתח – V_m [V]

ערך יעיל של מתח – V_{RMS} [V]

ערך ממוצע של מתח – V_{AV} [V]

ערך ממוצע של זרם – I_{AV} [A]

ערך יעיל של זרם – I_{RMS} [A]

התנגדות עומס – R [Ω]

הספק על עומס – P [W]

יישור חד-מופעי – גל שלם בעומס אומי

$$V_{AV} = \frac{2V_m}{\pi}$$

$$V_{RMS} = \frac{V_m}{\sqrt{2}}$$

$$I_{AV} = \frac{V_{AV}}{R}$$

$$I_{RMS} = \frac{V_{RMS}}{R}$$

$$P = \frac{V_{RMS}^2}{R}$$

אוטומציה, מכשור ובקרה

תהליכי לחץ פנימטיים:

זרימת גז דרך ברז:

$$q = \frac{P_1 - P_2}{R_p}$$

ספיקה - $q \left[\frac{m^3}{min} \right]$

לחץ - $P_1 ; P_2 [at] = 10^5 \left[\frac{N}{m^2} \right]$

התנגדות פנימטית - $R_p \left[\frac{N \cdot min}{m^5} \right]$

תהליכים הידרוליים:

מילוי מכל בעל ברז ביציאה:

$$q = \frac{h_1 - h_2}{R_h}$$

עומד לפני ברז - $h_1 [m]$

עומד אחרי ברז - $h_2 [m]$

התנגדות הידרולית - $R_h \left[\frac{min}{m^2} \right]$

בהצלחה!